

VUOKSI JA LUODE

Lea Rojola, *Varmuuden vuoksi. Modernin representaatio Volter Kilven Saaristosarjassa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1995. 288 s.

Suomenkielisen kulttuurin piiriin sisältyy joihinkin kirjailijoita, joiden filosofinen sanoma ja panos on merkittävä. Volter Kilpi on yksi näistä turhankin vähälle huomiolle jääneistä ajatteliijoista. Siksi onkin ilahduttavaa, että Lea Rojolan *Varmuuden vuoksi* pureutuu Kilven *Saaristosarjan* ytimeen, käsitellen Kilven suhdetta modernismiin mukanaan tuomaan representaation ongelmaan. Erityisen ilahduttavaa on varsinkin se, että Rojola pysyttelee etäällä monien aiempien Kilpi-tutkimusten alamaisen ihailevasta asenteesta, joka on valitettavan useasti katkonut hampaat kaikelta kritiikiltä. *Varmuuden vuoksi* on terävyydessään ja viileydessään hieno luku-kokemus. Siinä näkyy pitkällisen Kilpi-tutkimuksen jalostava vaikutus, joka antaa raittiin pohjan sangen paljastavalle kritiikille. Rojolan kritiikki ja perusteellinen tulkinta ovat omiaan antamaan uutta väriä jonkinlaiseen miltei koskemattomaan mestariasemaan nostetun Kilven kuvaan.

Rojolan pääteesi on, että Kilven *Saaristosarjan* tarkoituksena on esittää taiteellisin ja metaforisin keinoin ratkaisua representaation ongelmaan. Modernismiin luonteenomaisimpia piirteitä on se, että representaation ja sitä tietä kirjallisuuden legitimitettiin ja uskottavuus kyseenalaistuu, kun perusta yleispätevälle ja yhteiselle representaatiolle murtuu. Miten kirjailija perustelee tekstinsä uskottavuuden, kun kaikki tietävät, että kyse on hänen oikkujensa ja mielikuvituksensa tuotteesta? Miten saavutetaan tekstin todenvastavuuden illuusio? Rojolan mukaan Kilven ratkaisu on siinä, että representaatiosta solmitaan sopimus. *Saaristosarjan* sisältönä on suurelta osin laivanrakennussopimuksen kirjoittaminen ja tämän sopimuksen vaikutukset erääseen yhteisöön. Rojolan mukaan Kilpi samalla ehdottaa metaforisesti sopimuksen solmimista kirjailijan ja lukijan välille. Sopimuksen tarkoituksena on sopia niistä

yhteisistä pelisäännöistä, joilla representatioita käytetään. Sopimus solmitaan varmuuden vuoksi, siksi, että yhteisöllinen elämä ei ajautuisi kaaokseen ja turvattomuuteen yhteisymmärryksen ja -representaation puutteessa. Kirjassa solmittava parkkisopimus rinnastuu siis kirjailijan ehdottamaan kielsopimukseen.

Rojola käsittelee pitkälti Kilven tekstin erilaisia tekniikoita. Osa näistä tekniikoista pyrkii herättämään luottamusta uskottavalla ja realistisella sävyllään, osa taas kyseenalaistaa representaation luotettavuuden ja realismin paljastamalla tekstin keinotekoisuuden. Toisinaan sama kirjallinen tekniikka voi toimia molemmissa tehtävissä, sekä representaation uskottavuuden luojana että sen murentajana. Näin Kilven tekstissä hengittää paitsi turvallinen varmuuden vuoksi myös pelottava varmuuden luode, representaation luotettavuuden laskuvesi, kaaoksen paljastuminen. Tämä Kilven tekstin kaksoisrooli osoittaa Rojolan mukaan sen, että Kilpi haluaa kiinnittää huomiota nimenomaan representaation ongelmaan. Tässä mielessä Kilven tekstissä voitaisiin nähdä jopa post-moderneja piirteitä, sen yhtä aikaa rakentaessa ja purkaessa tekstin tason identiteettejä. Rojola kytkee kuitenkin Kilven modernismiin juuri siksi, että Kilven keskeinen ongelma tuntuu olevan sama kuin modernismin keskeinen ongelma: representaatio.

Mikä sitten menee pieleen Kilven ratkaisussa? Rojolan Kilpi-kritiikki koskee Kilven luomaa ja ehdottamaa sopimusta, erityisesti sitä tapaa, jolla se solmitaan. Tätä sopimusta muokkaamaan pääsevät niin Kilven kirjojen tarinan tasolla kuin itse Kilven tekstinkin tasolla vain miehet ja näistäkin oikeastaan vain osa, "vapaa" miehet. Kilvelle vapauden kriteeri ei ehkä ole aivan sama kuin antiikin kreikkalaisille, mutta samantapaisesta jaottelusta on kysymys. Rojolan termin sopimus on homososiaalinen sopimus. Sopimusta solmivat tahot ovat yhteisön taloudellisen ja järjellisen menestyksen takaajia, miehiä, jotka ovat osoittaneet kelpoisuutensa kaupankäynnin ja muun porvarillisen toiminnan alueella. Tämä sopii tietenkin hyvin yhteen sen kanssa, että sopimus solmitaan varmuuden vuoksi, turvallisuudentunteen takaamiseksi. Sopi-

mus markkinoidaan niille, jotka eivät sen tekoon saa osallistua tai pysty osallistumaan, väittämällä, että se on heillekin edullista, järjeställistä ja taloudellisesti kannattavaa. Rojolan kritiikki on terävimmillään tarkastellessaan juuri näitä Kilven tekstin ja solmitun sopimuksen yksipuolisuuteen ja teennäiseen yleispätevyyteen liittyviä seikkoja. Rojola kutsuu Kilven tekstiä tältä osin homotekstuaaliseksi, koska äänessä on valittujen miesten yhteisö, joka kylläkin esittäytyy valistuneena ja hyvin aikein, mutta ei tunnusta tai tunnista muunlaisia tekstejä, ääniä tai logoksia. Miehisessä yksipuolisuudessaan Kilven teksti on siis myös homoloogista, vain yhden järjen ääntä kuulevaa. Lopulta se on myös latentin homoeroottista. *Alastalon salin* "päähenkilö", Alastalon isäntä, on todistanut paitsi kaupallisen kuntoisuutensa, myös taiteellisen kykynsä suunnittelella kauniita ja toimivia laivoja. Kilven homoloogisessa maailmassa kaupallinen ja taiteellinen kyky yhtyvät miehisuuden piirteinä. Toimivien ja kauniiden laivojen suunnitteleminen esteettisenä huippusuorituksena vertautuu eroottiseen, hedelmöittävään kykyyn. Kun sitten Härkäniemi — joka saattaa hyvinkin edustaa kirjassa kirjailijan itsensä pohdiskelevaa ja syrjäänvetäytyvää esteetti-hahmoa — kohtaa sateisena päivänä Alastalon suunnitelmasta uutta, vielä salaista parkkilaivaansa puuvajassa, on ilmassa selvä eroottinen lataus. Kaksi yhteisön muhevinta miestä kohtaa tulevaisuuden luomisen ja suunnittelun hetkellä, jolla kauneus ja käytännöllisyys, menneisyys ja tulevaisuus yhtyvät. Eipä ihme, että Härkäniemi hellästi ihmettelee Alastalon karujen sormien kykyä loihita hiveleviä muotoja.

Kilven kielen oma- ja ainutlaatuisuus on tunnettua. Rojolan mukaan kielen rikkaus ja tietty sisäänpäinlämpiävyys on seurausta Kilven pyrkimyksestä totaliteettiin, representaatiosysteemiin, joka seisoi oman itsensä varassa, omalla maaperällä, tekisi itse sopimuksen omasta pätevydestään. Kilven tapa luoda kieltä, uusia sanoja ja uutta syntaksia on siis Rojolan mukaan pyrkimystä vallata koko representaatioiden kenttä yhden ainoan valtavan sopimuksen alaiseksi. Rojolan mukaan kattavan omaperäisyyden tarkoituksena on puhdistaa kieli sen kollektiivisista aineksista, jotta homoteks-

tuaalisuuden tavoite saavutettaisiin. Koska representaatio on representaatio jostakin, tällainen kielitotaliteetti välttämättä johtaa myös totalitaristiseen valtiopyrkimykseen, pyrkimykseen hallita maailmaa ja sen kuvaa. Tästä juuri on myös Rojolan Kilpi-kritiikissä kyse. Rojolan kritiikki voidaan täysin sydämin hyväksyä sen suhteen, että Kilven muodostama ihanneyhteisö, joka toimii sopimuksen takaajana, on silmiinpistävän porvarillinen ja miehinen paikka, jossa naisilla, lapsilla tai edes epäonnistuneilla miehillä ei ole muuta mahdollisuutta kuin vaieta, alistua tai tulla enemmän tai vähemmän hulluiksi. Karmeimpia ovat Rojolan esiin kaivat Kilven kuvaukset henkilöistä, jotka alistuvat ja nöyryvät miehisen porvarisluokan alle sitä tuskin huomaamatta; lieneekö Kilpi itsekään huomannut teoksissaan tätä nöyryyttävää piirrettä.

Sananen hapantakin sallittakoon. Rojola käsittelee Kilven tekstejä ja kieltä koko ajan ja täysin eksplisiittisesti siitä näkökulmasta, että kielessä ja tekstissä on kysymys representaatiosta, jonkin kielen tai tekstin ulkopuolella olevan esittämisestä. Tämä realistissävytteinen oletus tulee esiin monin kohdin Rojolan työtä. Kilven homotekstuaalisessa totalitarismissakin on hänen mukaansa kyse siitä, että kun yksi representaatiolinen todenvastaavuus hylätään, joudutaan uuden todenvastaavuuden ja hierarkian äärelle — eikä Kilven homolooginen järjestys miellytä. Oletus Kilven kielen representaatioluonteesta on kuitenkin hieman onneton sikäli, että Kilven taideteoreettiset kirjoitukset (kuten myös julkaistut kirjeet) antavat aiheita ajatella, että Kilpi itse edusti ainakin osittain tai toisinaan kielinäkemystä, jossa representaatio-oletus ja tätä tietä todenvastaavuus on hylätty. Kilpi kirjoittaa monin kohdin, että kieli on tuntoa, vaistoja, suureksi osaksi alitajuista veren väilyntää, jota ei voida selittää tai tyhjentää käsitteiden avulla. Kielessä on kyse tunnosta, tunteista ja kokemuksista, ei maailman, todellisuuden tms. representoinnista. Käsitteellinen ja representoiva kieli on vain ohennettu ja rappeutunut pärske ei-käsitteellisen kielikokemuksen, tunnon hyöystä. Kilpi korostaa erityisesti sitä, että hän on usein tahattomasti kielen armoilla, ei siis tekstin subjektina vaan kielivirran vietävänä paikkaan, jossa subjektin ja objektin ero häviää. Kieli itse on osa kokemusta ja Kilven tapa luoda kieltä on siis yritys luoda ja kokea jotakin uutta, ei ”ulko”-maailman vaan itse tunnon, elämän suhteen. Kun subjektin ja objektin ero häipyä, ei ole myöskään mitään syytä puhua todenvastaavuudesta. Kaikkein selvimmin tämä Kilven näkemys tulee esiin Vilho Suomen

kanssa käydyssä kirjeenvaihdossa, jossa Suomi puolustaa sitä arkijärjen näkemystä, että kielen ydin on käsitteellinen representaatiostysteemi, josta voidaan löytää ihmisille yhteinen alue ja kommunikaatioväylä. Kilpi argumentoi tätä vastoin, ettei kieltä voida tyhjentää käsitteillä eikä latistaa pelkäsi representaatioksi.

Rojola sivuuttaa Kilven subjektin asemaa horjuttavat ja ei-käsitteellisyyttä koskevat huomiot liian kevyesti, usein alaviiteissä. Representaatio on käsitteenä sitoutunut subjekteihin ja todenvastaavuuteen, kun taas Kilven paikka paikoin esittämä kielinäkemys pyrkii häivyttämään subjektin ja todenvastaavuuden asubjektiviisen ja ei-käsitteellisen kokemuksen avulla. Tässä suhteessa *Varmuuden vuoksi*-teoksen sitoutuminen representaatioon rampauttaa teoksen mahdollisuuksia käsitellä Kilven kielen moniaineksisuutta — seikka, joka modernismin luonnetta selvitellessä ei ole hyväksyttävää. Esimerkiksi juuri näkemys, jonka mukaan Kilven kieltä ajaisi pääasiallisesti subjektivistis-representatiivinen pyrkimys, on nurinkurinen. Kilven kieltähän luonnehtii poikkeuksellisen rikas subjektivi- ja representaatiorakenteiden vastainen ainutlaatuisuus, (kieliopillinen, käsitteellinen) rakenteellisuus ja kokemuksellisuus, jota on mahdoton puristaa subjektin representaatioiden sisään. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, etteikö Kilpi todellakin Rojolan epäilemään tapaan saattaisi pyrkiä tukahduttamaan tiettyjä ristiriitaisia aiheuttavia diskursseja ja puhdistamaan kieltään ei-homoloogisista aineksista. Pyrkimys puhtauteen voi luonnehtia myös asubjektiviivista kieltä, vaikka puhtaus ja samuus modernissa diskurssissa yleensä liittyvätkin subjektuaalisiin käsitteisiin. Samoin representatiivisuuden kieltäminen ei tietenkään poista sitä mahdollisuutta, että kielellä pyritään totalitaariseseen efektiin, mutta tällöin totalitarismissa on kyse jostakin muusta kuin representaatio-sopimuksesta ja uuden todenvastaavuuden luomisesta. Ei-representatiivisen kielinäkemys valossa myös Kilven porvarillisuus näyttyy toiseltaisena. Itse asiassa totalitarismi, homososiaalisuus tai porvarillisuus voi saada entistä pahaenteisemmän sävyn kun kyse on yksilösubjektin, representaation ja todenvastaavuuden häivyttämisestä. Tätä pahaenteisyyttä ei edes lievennä mikään suurempi suvaitsevaisuus: Kilpähän piti omaa kieltään ainoana Kiven kielen perillisenä, ja omaa länsisomalaisuuttaan ainoana ainoa suomalaisuutena.

Tere Vadén